

וגר זאב עם כבש

וְגַר זָאב עִם כֶּבֶשׂ וְנֹמֵר עִם גְּדֵי יִרְבֵּץ וְעֶגְל וְכַפִּיר וּמְרִיא יַחְדָּו וְנֹעַר קָטָן נֶהְגַּ בָּם: (ישעיהו יא ו.)¹

לֹא יִרְעוּ וְלֹא יִשְׁחִיתוּ בְּכָל הָר קָדְשֵׁי כִּי מְלֵאָה הָאָרֶץ דְּעָה אֶת ה' כְּפִימִים לְיָם מְכֹסִים: (ישעיהו יא ט)

אוצר המדרשים (אייזנשטיין) עמוד תקכו

ר' אלעזר אמר: אלו החיות והבהמות שהיו חקוקות בכסא, חציין היו בעלי קרניים וחציין בעלי טרפות.² ולא חקקם הקב"ה בכסא של שלמה אלא להראות מהן דוגמא לישראל לעתיד לבוא, שעתידין אלו עם אלו להיות דרים כאחד, שנאמר: וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבע ופרה ודוב תרעינה וגו'.³ אמר ר' יוחנן: היו כולם נותנים קולם והיה מרעיד כל העולם כולו: שור גועה, אריה שואג, איל צוהל, נמר צורח, כבש חונב, זאב זורד, צבי מפרט, דוב מגמגם, חמור מבריס, פיל נוהם, ראם מצלצל, גפרית מלבלב, אדם מרנן, שד מזמר. זיו היה קורא וקולו עולה לשמים, נשר צועק כקול מים רבים, יונה מהגה נץ מצפצף והיה מקולו מתעוררים כל ישני ירושלים. נחש בפיו היה שורק והיו חולי ירושלים מתרפאין מקולו.⁴

רמב"ם הלכות מלכים פרק יב הלכה א

אל יעלה על הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם, או יהיה שם חידוש במעשה בראשית, אלא עולם כמנהגו נוהג. וזה שנאמר בישעיה וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבע משל וחידה. ענין הדבר, שיהיו ישראל יושבין לבטח עם רשעי עכו"ם המשולים כזאב ונמר, שנאמר זאב ערבות ישדדס ונמר שוקד על עריהם. ויחזרו כולם לדת האמת, ולא יגזלו ולא ישחיתו, אלא יאכלו דבר המותר בנחת עם ישראל, שנאמר ואריה כבקר יאכל תבן. וכן כל כיוצא באלו הדברים בענין המשיח הם משלים, ובימות המלך המשיח יודע לכל לאיזה דבר היה משל, ומה ענין רמזו בהן.⁵

מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי, שמות פרק יח

אין לי אלא בני אדם בלבד, מנין שהמשפט שלום אף לבהמות ולחיות ולכל בעלי חיים? תלמוד לומר: "ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לענוי ארץ וגו' והיה צדק אזור מתניו". מה כתוב אחריו? "וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבע וגו' לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ דעה את ה' " (ישעיהו יא ה - ו, ט) - דעה זו היא המשפט.⁶

¹ מפשט פסוקים אלה נראה שהם מתארים את ימות המשיח - את הימים ש"לעתיד לבא" - והשאלה המתבקשת היא: מה הייתה כוונת מי שקבע אותם להפטרות יום העצמאות? האם לומר שהגענו לגאולה השלימה? לימות המשיח? או שאדרבא, זו תזכורת שאנו רק בתחילת הדרך, רק באתחלתא דגאולה ועוד רבה לפנינו העבודה וארוכה הדרך. או שמא יש אפשרות שלישית?
² חיות טרפות.

³ אלה דוגמאות ציוריות על כיסא שלמה, אבל יש גם דוגמאות מוחשיות שהניחו "לדורות הבאים", ראה דברינו [בימי שלומציון ושמעון בן שטח](#) בפרשת בחוקותי, על השפע הרב שהיה באותה תקופה: "עד שנעשו חטים ככליות ושעורים כגרעיני הזיתים ועדשים כדינרי זהב ... והניחום לדורות הבאים" (ויקרא רבה לה י) ושם הזכרנו גם את המן שמשה הצטווה לשמור ממנו לדורות. כל התיאורים הציוריים האלה הם על מנת "להראות מהן דוגמא לעתיד לבוא". ראה בפרט כוח המרפא של הנחש - "ושעשע יונק על חור פתן ועל מאורת צפעוני, גמול ידו הדה" - שהוא כנחש של משה שמרפא ולא כנחש של גן העדן שקולל (בראשית רבה כ ה: "לעתיד לבוא הכל מתרפאין חוץ מנחש"). ואי לכך, גם "וגר זאב עם כבש" - וכל שאר הפלאים המתוארים בפסוקים הם לעתיד לבא. ומה זה שייך לתקומת מדינת ישראל בימינו. אבל שים לב לכסא שלמה, הוא כס המשפט. אולי כאן יש קצה של חוט.

⁵ הרמב"ם שנוקט בשיטה הברורה שבימות המשיח "עולם כמנהגו נוהג" ואין שום שינוי במעשה בראשית, מתקשה בפסוקים שלנו ונדחק לומר שהם על דרך המשל, או כפי שהוא מציע בהלכה ב הסמוכה (שמומלץ לקרוא אותה בכל מקרה למען לא נכשל במשיחות שקר בדורנו ונזכור שאנחנו רק באתחלתא דגאולה) "וכל אלה הדברים לא ידע האדם איך שיהיו עד שיהיו ... ולא יאריך במדרשות האמורים בעניינים אלו ולא ישמם עיקר". וגם מרס"ג ספר האמונות והדעות מאמר ח שבו הוא מתעמת עם אלה הטוענים שכבר בא משיח בימי בית שני, אפשר להבין שהוא מעמיד את הפסוקים שלנו בימות המשיח. ובהלכות תשובה פרק ט הלכה ב נראה שיש לרמב"ם תשובה קצת אחרת, בכיוון של חידוד ההבדל בין ימות המשיח לחיי העולם הבא: "ומפני זה נתאו כל ישראל נביאיהם וחכמיהם לימות המשיח כדי שינוחו ממלכויות שאינן מניחות להן לעסוק בתורה ובמצות כהוגן, וימצאו להם מרגוע וירבו בחכמה כדי שיזכו לחיי העולם הבא, לפי שבאותן הימים תרבה הדעה והחכמה והאמת שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' ונאמר ולא ילמדו איש את אחיו ואיש את רעהו, ונאמר והסירותי את לב האבן מבשרכם, מפני שאותו המלך שיעמוד מזרע דוד בעל חכמה יהיה יתר משלמה, ונביא גדול הוא קרוב למשה רבנו, ולפיכך ילמד כל העם ויורה אותם דרך ה', ויבואו כל הגויים לשומעו שנאמר והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים, וסוף כל השכר כולו והטובה האחרונה שאין לה הפסק וגרעון הוא חיי העולם הבא, אבל ימות המשיח הוא העולם הזה ועולם כמנהגו הולך אלא שהמלכות תחזור לישראל, וכבר אמרו חכמים הראשונים אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכויות בלבד".

⁶ מדרש זה, בפרשת מינוי הדיינים שבתחילת פרשת יתרו, רוצה להראות את כוחו של המשפט והסדר. לא רק לגבי עולמם של בני האדם שמראש בנוי על הסדר החברתי, אלא גם לגבי הטבע. מהו משפט לבעלי חיים? איזון אקולוגי? שמורות טבע? איכות הסביבה?

ספרא בחוקותי פרשה א ד"ה פרק ב

"ושכבתם ואין מחריד" - לא יראים מכל ברייה. "והשבת חיה רעה מן הארץ" - ר' יהודה אומר: מעבירים מן העולם. ר' שמעון אומר: משביתן שלא יזקו. אומר ר' שמעון: אימתי הוא שבחו של מקום? בזמן שאין מזיקים, או בזמן שיש מזיקים ואין מזיקים.⁷ אמור בזמן שיש מזיקים ואין מזיקים. וכן הוא אומר: מזמור שיר ליום השבת - למשבית מזיקים מן העולם משביתן שלא יזקו. וכן הוא אומר: "וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבץ ... ושעשע יונק על חור פתן ועל מאורת צפעוני גמול ידו ... וכן הוא אומר גמול ידו הדה, זו חיה ההורגת את הבריות.⁸

ספר מורה הנבוכים חלק שלישי פרק יא

אלו הרעות הנופלות בין בני אדם מקצתם אל קצתם לפי הכוונות והתאוות והדעות והאמונות, כלם ג"כ נמשכות אחר ההעד, מפני שהם כולם מחויבים לסכלות ר"ל מהעדר החכמה. כמו שהסומא מפני שהוא חסר הראות נכשל תמיד, מחבל בעצמו ועושה חבורות לזולתו גם כן, מפני שאין אצלו מי שיורהו הדרך. כן כתות בני אדם כל איש כפי סכלותו יעשה בעצמו ובזולתו רעות גדולות בחוק אישי המין. ואילו היה שם חכמה אשר יחסה לצורה האנושית כיחס הכח הרואה אל העין, היו נפסקין נזקיו כולם לעצמו ולזולתו, כי בידיעת האמת תסור השנאה והקטטה ויבטל היזק בני אדם קצתם לקצתם. כבר יעד אותו ואמר וגר זאב עם כבש וגוי ופרה ודוב וגוי ושעשע יונק וגוי, ואחר כך נתן סיבתו ואמר כי הסיבה בהסתלק השנאות והקטטות וההתגברות, הוא ידיעת בני אדם בעת ההיא באמיתת השם, אמר לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, ודעהו⁹

מורה הנבוכים שם פרק כז

כבר התבאר במופת שהאדם יש לו ב' שלמויות, שלמות ראשון והוא שלמות הגוף, ושלמות אחרון והוא שלמות הנפש. ושלמותו הראשון הוא שיהיה בריא על הטוב שבעניניו הגשמיים ... וזה לא ישלם לאיש אחר לבדו כלל. א"א להגיע כל אדם אל זה השיעור אלא בקבוץ המדיני כמו שנודע שהאדם מדיני בטבע. ושלמותו האחרון הוא שיהיה משכיל בפועל, והוא שידע כל מה שיכולת האדם לדעתו מכל הנמצאות ... ומבואר הוא ג"כ שזה השלמות האחרון הנכבד א"א להגיע אליו אלא אחר הגיע השלמות הראשון ... רוצה לומר תיקון ענייני בני אדם קצתם עם קצתם ... עד שתתכן עמידת אנשי הארץ והתמדתם על סדר אחד להגיע כל אחד מהם אל שלמותו הראשון, ותיקון האמונות ונתינת דעות אמיתיות כאשר יגיע השלמות האחרון. וכבר כתבה התורה שני השלמויות ... "ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה ליראה את ה' אלהינו לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה" ... לטוב לנו כל הימים - הכונה הענין ההוא בעצמו ... להגיע אל עולם שכולו טוב וארוך והיא העמידה המתמדת. ואמרו "לחיותנו

⁷ עכ"פ, נראה שמדרש זה יכול לשמש בסיס למדרש הציורי בו פתחנו. כל החיות שיכולות להרעיד את העולם בקולן, היו חקוקות על כסא שלמה - כס המשפט. משפט וסדר חברתי גם לבעלי החיים. ראה גם הפסוקים הקשורים בכסא שלמה בדברים רבה ה' ובמדבר רבה יב. מה היא הדעה שתמלא את הארץ כמים לים מכסים? - "דעה זו היא המשפט".

⁸ יש מזיקים (שם עצם) שאינם מזיקים (פועל). בעלי קרניים ובעלי טרפות (טורפים), במדרש לעיל, שאינם נוגחים ואינם טורפים. לא שטבעם משתנה, הם עדיין מזיקים (שם עצם). אלא שהתנהגותם משתנה, הם אינם מזיקים (פועל).

⁹ מדרש זה קושר את הפסוק שלנו עם הברכה המובטחת בפרשת בחוקותי: "אם בְּחַקְתִּי תֵלְכוּ... וְנִתְּנָה הָאָרֶץ יְבוּלָה... וְאֶכְלְתֶם לֶחֱמֶם לְשִׁבְעָה וְיִשְׂבַּתֶם לְבָטָח בְּאֶרְצְכֶם... וְנָתַתִּי שְׁלוֹם בְּאֶרֶץ וְשִׁכְבַתְּם וְאֵין מַחְרִיד וְהַשְׁבַּתִּי חַיָּה רְעָה מִן הָאָרֶץ וְחָרֵב לֹא תַעֲבֹר בְּאֶרְצְכֶם". ראה המשך מדרש ספרא שם: "וחרב לא תעבור בארצכם - אין צריך לומר שלא יהו באים עליכם למלחמה, אלא שלא יהו העוברים והשבים עוברים ממדינה לחבירתה כדרך שעברו בימי יאשיהו". לא רק שבארץ ישראל לא תהיינה מלחמות, אלא שהיא גם לא תשמש מעבר לגייסות זרים בדרך למלחמות בארצות אחרות. החיבור לפרשת בחוקותי, ראה גם אזכור השבת כיום רגיעה ומנוחה, נותן לפסוקים שלנו מימד הרבה יותר ריאלי ופשוט (למרות שבגוף המדרש שם מוזכרים דברים מופלאים על תינוק שמכניס ידו לעינו של הצפעוני, ראה שם). מדובר בהבטחת הברכה של פרשת בחוקותי (ופרשת כי תבוא ועוד) "אם תשמעו בקולי" ולא בימות המשיח. ראה השגות הראב"ד לרמב"ם שהבאנו לעיל בהלכות מלכים שלא מסכים שנבואת ישעיהו "הם משלים". אומר הראב"ד: "והלא בתורה (כתוב): והשבת חיה רעה מן הארץ". וכן פירש רש"י על הפסוק בהושע ב כ: "וְכַרְתִּי לָהֶם בְּרִית בְּיָוִם הַהוּא עִם חַיֵּת הַשָּׂדֶה וְעִם עוֹף הַשָּׁמַיִם וְרִמְשׁ הָאֲדָמָה וְקִשְׁת וְחָרֵב וּמִלְחָמָה אֲשִׁבֹר מִן הָאָרֶץ וְהַשְׁכַּבְתִּים לְבָטָח". (וראה גם יחזקאל לד כה) ואולי זו באמת הייתה כוונת מי שתקן לומר הפטרה זו ביום העצמאות, לא ימות המשיח אלא הברכה המובטחת בפרשת בחוקותי. סדרי משפט, חוק וצדק שעליהם מושתת ה"קבוץ המדיני" שנראה בהמשך.

⁹ אחרי הרמב"ם של משנה תורה, איש ההלכה והמסורת, לא יפקד גם מקומו של הרמב"ם איש החוכמה והתבונה הכללית. הנה הפתרון לפסוקים ו-ח האידיליים. פסוק ט איננו התוצאה, אלא הסיבה. כאשר אנשים יגיעו לידיעת האמת והתבונה, ממילא ישתנה טבעם. רציונליסטים לא משחיתים ולא עושים רעות. הסכלות היא לבדה מקור כל הרעות. האמנם? על"פ יש כאן המשכיות ברורה של הרעיונות שהובאו במדרשים מכילתא דרשב"י וספרא לעיל שם - משפט וכאן - חכמה. וכפי שחזתם המכילתא: "דעה זו היא המשפט". וכל זה לא ייתכן ברמה אישית, או אפילו קהילתית, אלא רק ב"קבוץ המדיני".

כהיום הזה" - זאת העמידה הגשמית הראשונה הנמשכת קצת זמן, אשר לא תשלם מסודרת אלא בקבוץ המדיני כמו שבארנו.¹⁰

רד"ק ישעיהו פרק יא פסוק ו

יש מפרשים כי בימות המשיח יתחלפו טבעי החיות והבהמות וישוב למה שהיה בתחילת הבריאה ובתיבת נח¹¹ ... והנכון כי טבע החיות לא תתחלף ויטרפו ויאכלו בשר כמו שהם עושים עתה, אלא הבטיח את ישראל שהחיות הרעות לא יזיקו בכל ארץ ישראל. זהו שנאמר: לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי. והטעם כי מלאה הארץ דעה את ה' כיון שהם טובים ושמרו דרך ה' לא תשלוט בהם חיה רעה ולא בבהמת' ובכל אשר להם כמו שהבטיח על ידי משה רבינו עליו השלום, והשבתי חיה רעה מן הארץ, ואפי' אם יעברו בארץ לא יזיקו.¹²

ויקרא רבה כז ד

כל מה שהקב"ה עתיד לעשות בעולם הבא, כבר הראה להם בעולם הזה. שהוא מחיה מתים, כבר החיה מתים על ידי אליהו ועל ידי אלישע ועל ידי יחזקאל. שהוא מעביר במים ביבשה ... כבר העביר את ישראל על ידי משה ... שהוא ממתיק את המרים, כבר עשה על ידי משה ... שהוא מברך את המועט, כבר עשה על ידי אליהו ואלישע ... "זאב וטלה ירעו כאחד" (ישעיה סה, כה), כבר עשה על ידי חזקיהו: "וגר זאב עם כבש".¹³

הג עצמאות שמח

מחלקי המים

¹⁰ גם מההיבט האישי ביותר של אדם שכל מעייניו להגיע לשלמות רוחנית, "הקבוצה המדינית" הוא בסיס הכרחי, שלא לדבר על ההיבט הציבורי עצמו. ראה ספר העיקרים מאמר ראשון פרק ה: "הוא מה שאמרו החכמים שהאדם מדיני בטבע ... שהוא הכרחי לאדם מצד טבעו שיהיה דר במדינה עם קבוץ רב מן האנשים כדי שיוכל למצוא המצטרך לו לצורך חיותו והתקיימו ... שראוי שימצא לכל הקבוץ אשר במדינה או לכלל הקבוץ אשר במחוז אחד, או לכלל האנשים אשר בכל העולם, סדור מה בו יתנהגו לשמור היושר ולהסיר העול, כדי שלא יתקוטטו האנשים בהתחברם יחד מתוך העסק והמשא והמתן אשר ביניהם. והסדור הזה יכלול על השמירה מן הרציחה והגנבה והגזל ודומיהן, ובכלל כל מה שישמור הקבוץ המדיני ויתקן אותו אל שיחיו האנשים באופן נאות. והסידור הזה קראוהו החכמים בשם דת טבעית, רוצה לומר שהיא מצטרכת אל האדם מצד טבעו, הן שתהיה מסודרת מחכם או מנביא. ועדיין אין דת זו מספקת ... אם לא יתוסף בזה איזה סדור או הסכמה כוללת עניני האנשים אלו עם אלו בכל עסקיהם והמשא והמתן אשר ביניהם, כדתי קיסרי רומי והנהגות המדינות והחוקים ... לשמור היושר ההסכמי. ויקרא הסדור הזה נימוס או דת נימוסית. והסדור או הנימוס הזה אי אפשר שיתקיים אם לא בהימצא איש אחד מושל או שופט או מולך על הקבוץ ההוא או המדינה ההיא, יכריח האנשים על הסרת העול וקיום הנימוס כדי שישלם תיקון הקבוץ ההוא, ולזה יהיה ענין הקמת המלך או המנהיג או השופט כאלו הוא הכרחי לקיום מין האדם אחר היות האדם מדיני בטבע כמו שבארנו". ופשוט הוא שבימינו "הקבוצה המדינית" היא המדינה הדמוקרטית שהיא המלך של ימינו (עד יבוא לציון גואל ותשוב המלוכה לבית דוד) ומה שטוב לקיסרי רומי ודאי שטוב גם למדינה יהודית דמוקרטית. ראה דברינו יומא בחירתא על חשיבות יום הבחירות כביטוי לעצמאות.

¹¹ חזרה למצב האידיאלי של בריאת העולם: גן עדן ותיבת נח. לגבי גן עדן, ראינו ציורים, אך לא מצאנו מדרשים. ואולי פשוט מהטעם שעדיין לא ידעו טוב ורע. ומה באשר לתיבת נח? לגבי החיות איננו יודעים (גם על כך לא מצאנו מדרשים). אבל לגבי נח נראה שהוא לא כל כך נח שם. ראה תנחומא פרשת נח סימן ט: "הוציאה ממסגר נפשי" שהיה נח סגור בתבה. אמר ר' לוי: כל אותן י"ב חדש לא טעם טעם שינה, לא נח ולא בניו. שהיו זקוקין לזון את הבהמה ואת החיה ואת העופות ... יש בהמה שאוכלת לב' שעות בלילה ויש אוכלת לשלשה ... פעם אחד שהה נח לזון את הארץ, הכישו הארץ ויצא צולע ... רב הונא בשם רבי יוסי אמר: יצא גונח וכוהה דם מן הצנה, לפיכך הוא אומר: הוציאה ממסגר נפשי". והרד"ק נותן סיבה הגיונית, שאם היו בהתחלה אוכלים בעלי החיים אלה את אלה, לא היו המינים יכולים להתרבות, לכן ודאי שבהתחלה היו כולם צמחונים. ומכיון שרד"ק עצמו דוחה דעה זו, לא נרחיב אף אנו בה.

¹² רד"ק דוחה מכל וכל את הפירוש שמדובר בימות המשיח: "ולא יתכן זה הפירוש לפי שאמר לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי, ובימות המשיח בכל העולם יהיה שלום כמו שכתוב וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות ולא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה, ואמר ונכרתה קשת מלחמה, ואמר במשיח ודבר שלום לגוים". ההגבלה לארץ ישראל אומרת שבפירוש לא מדובר בימות המשיח, אלא בעם ישראל ששב לארצו ומקיים את מצוות התורה וזוכה לקיום הבטחת משה כמבואר בתורה, בפרשת בחוקות, פרשת כי תבוא ופרשה שנייה של קריאת שמע שאנו אומרים פעמיים בכל יום באהבה.

¹³ הרי שהפסוק שלנו, בניגוד לפסוק בישעיהו סה כה שהוא נבואה לעתיד לבא, מדבר על דבר קונקרטי ומעשי שבעצם כבר אירע. בימי חזקיהו. וחזקיהו צריך היה העולם יהיה שלום, אבל לא נעשה ואע"פ כן קוים בו "וגר זאב עם כבש". ראה סנהדרין דף צד עמוד א: "למרבה המשרה ולשלום אין קץ וגו' אמר רבי תנחום, דרש בר קפרא בציפורי: מפני מה כל מ"ם שבאמצע תיבה פתוח, וזה סתום? ביקש הקב"ה לעשות חזקיהו משיח וסנחריב גוג ומגוג. אמרה מדת הדין לפני הקב"ה: ריבונו של עולם! ומה דוד מלך ישראל שאמר כמה שירות ותשבחות לפניך - לא עשיתו משיח, חזקיהו שעשית לו כל הנסים הללו ולא אמר שירה לפניך - תעשהו משיח? לכך נסתתם". ואנו נרבה בהודיה ובשירות ותשבחות על הרבה מעט שזכינו ובזכות זה ובזכות השכנת משפט וצדקה בארץ נזכה לגאולה השלימה במהרה בימינו אמן.